

divinae providentiae universum negotium dimittit. Interim lex, quae parturiebat, fructus suos pessimos parit, malum semen, quod satum est, quaquaversus propagatur, atque suos producit effectus in eorum etiam perniciem, qui imprudenter illud severunt. Tunc demum post plures interdum annos, quandoque etiam post secula coguntur posterius iniquam legem e medio tollere aliamque sufficere, quae cum Ecclesiae iuribus harmonice coordinetur. Interdum Ecclesia per longam annorum seriem animo tranquillo iniuriam perfert certo confidens, se victoriam aliquando laturam esse de hominum pseudo-politicorum vafritie; nec unquam eiusmodi spes eam fefellit. Ecclesia quippe immutabilis permanet, habetque pro se secula innixa divinis Fundatoris sui promissis ac pollicitationibus; hinc ad tempus quidem tacet, sed vincit tamen (19).

Quod si tot leges utpote Ecclesiae iura laedentes ubique locorum evanuerunt, aut abrogatae et abolitae sunt, analogiae ratio nos ducit ad idem affirmandum de lege, quae statueretur in regno catholico ad sancienda matrimonia pure civilia. Ecclesia, hac in hypothesi, contra eam legem protestaretur; postquam vero, ut par est, reclamaverit ob sanctissimas sanctiones suas indigne audacterque ab iis, qui filios suos se nuncupant, proculcatas, Deo committeret causam suam. Interim lex tot capitibus antipolitica, adeo non modo Ecclesiae, sed ipsius populi catholici ac societatis iuribus adversa, a publica opinione reprobata certissime temporis tractu non solum in desuetudinem ac oblivionem tradetur, sed a legifera ipsa potestate necessario a codice expungetur, cum dederit fructus suos.

(19) Horum, quae hic asserimus, luculentissimum exemplum nobis exhibet celeberrima conventio, quae cum apostolica sede facta est a piissimo Austriae imperatore ac rege apostolico Francisco Iosepho an. 1855. vi cuius post annus minus septuaginta leges sic dictae Iosephinae, quae adeo in materia, de qua agimus, christiani coniugii ab Ecclesiae doctrina et praxi difformes erant, tandem abrogatae sunt. Quod quidem exemplum alii principes imitati sunt, et alii in proximo sibi imitari proposuerunt. Silentio praetereo, quae nuper in regnis Hispaniarum hac in parte gloriosae gesta sunt, ubi non paucae leges apostolicae sedi infensae pariter. an. 1856. abolitae fuerunt; et ita porro in regno Wuertemburgensi, in magno ducatu Badensi, et alibi passim.

ARTICULUS IV. — Lex, quae Matrimonium civile libertatis nomine coonestat, in legem desinit, quae favet tyrannidi.

Vix suspicari quispiam posse videretur, eam legem tyrannidi favere atque adeo esse tyrannicam, quae facultatem praebet indiscriminatim omnibus civiles nuptias contrahendi, quaeque potius ad libertatem, immo vero etiam ad licentiam fovendam dirigitur. Atqui eiusmodi lex sub multiplici respectu necesse est tyrannica evadat, seu fons perpetuus multiplicis vexationis violentae atque tyrannicae. Tyrannica evadet erga Ecclesiam eiusque ministros; tyrannica erga coniuges, tyrannica erga prolem; tyrannica denique universim erga cives. Porro nemo negaverit eam legem merito tyrannicam nuncupari, quae contra ius statuitur, quae conscientiae iura laedit, quaeque opprimit civium libertatem. Atqui talem evadere legem, quae sanciretur ad coonestanda civilia connubia, sic per singula recensita capita ostendere aggredimur.

Ac primo ad Ecclesiam quod attinet eiusque ministros, in aperto res est. Etenim lex eiusmodi directe pugnat cum Ecclesiae catholicae doctrina, quum validas illas statuatur nuptias, quas religio tanquam irritas, nullas, ac fornicarias repellit. Dum proinde perditae conscientiae homines, nomine tenus christiani, eas inire non verentur, iure optimo ab Ecclesia reprobantur, ac statutis canonicis poenis plectuntur, saltem quoad sacramentorum usum, a quibus arcentur. Interim civilis auctoritas huiusmodi hominibus, qui ad legis normam matrimonium contraxerint, patrocinatur, eosque per vim defendit atque tutatur. Exinde conflictus inter civilem et ecclesiasticam potestatem. Ecclesiae ministri, si nolint ab officio desciscere, tenentur ex munere, quod ipsis incumbit, Ecclesiae legibus obtemperare, easque urgere; hinc ex parte politicae auctoritatis vexationes omnigenae incipiunt, multae, carceres, exilia, quibus saevire solet in optimos quosque pastores ac sacerdotes, qui Deo obedire malunt quam hominibus. Adnititur per materiale vim eos cogere, ut contra propriam conscientiam agant,

ac violatores sacrorum canonum se constituent; quo vero isti fortiores animo sunt, validiusque pro iustitia decertant, eo pugnaciores publici magistratus fiunt, nullique violentiae pareunt, ut eos flectant, transgressoresque reddant.

Constans haec est agendi ratio pseudo-politicorum, qui incipiunt hostiles se praebere erga catholicam Ecclesiam, seque adversarios eiusdem constituere; nimirum leges prius iniquas ac iuribus Ecclesiae adversantes promulgant, postea vero executioni mandare maiori, qua possunt, severitate satagunt: cum autem pro munere ecclesiastici viri sese illis tanquam murum aeneum opponunt, tunc potentiores magistratus nullum modum servant, furunt, insaniuntque. Eos proscindunt ope ephemeridum pretio conductarum, maledictis, dieteriis, calumniis; eos populis invisos reddere quavis ratione conantur; adversus intolerantiam, quam vocant clericalem, obstinationem, pervicaciam clamant: sacerdotes suis preventibus expoliant, in carceres detrudunt, ac denique in exilium pellunt. Ita se gerunt cum Ecclesiae praesulibus, cum parochis, cum optimis quibusque sacerdotibus: eos tanquam invasores regii iuris traducunt, ad eum modum quo lupo adversus agnum insurrexit, eo quod locum tenens inferiorem ei, qui superius esset positus, turbaverit aquam. Iis, qui in historia hospites plane non sint, patebit, ea, quae dicimus, genuinam referre historiam eorum, quae in eiusmodi sive regnis sive rebus publicis quovis tempore contigerunt. Verum opus non est ut ad praeteritorum temporum historiam nos convertamus, cum adhuc ob oculos habeamus, quae non ita pridem gesta sunt cum archiepiscopo Friburgensi in Bisgovia, seu in magno ducatu Badensi, nec non cum aliis episcopis et sacerdotibus in ducatu Nassaviensi, in Helvetia, in republica Neo-granatensi, aliisque ditionibus, ut alia praeteream, quae annis superioribus in regno Borussiae et alibi oculis nostris conspeximus. Et haec quidem nihil obstante publica fide, interposita etiam quandoque iurisiurandi religione de Ecclesiae catholicae iuribus sancte servandis.

Hanc ipsam agendi rationem didicerunt haud pauca catholicorum gubernia; nam eadem Ecclesiae catholicae iura invadunt, ut ei dominantur, archiepiscopos et episcopos, qui suae obsequuntur conscientiae, nec non parochos, sanctissimosque sacerdotes bonis expoliant, torquent, vexant, exilio multant, eo quod velint reddere Deo quae Dei sunt, nec ea, quae Dei sunt, proderet Caesari.

Dirae istiusmodi luctae interdum per annos ac secula perdurant, donec tandem Ecclesia sua ipsa resistentia sive potius patientia iugiter vincens plenum referat triumphum. Attamen vae filiis, qui *moestitia sunt matris suae*, tum in praesenti tum in futuro saeculo. Etenim eiusmodi furiosi Ecclesiae hostes bullarum instar super aquas emergentium brevi transeunt atque evanescent, districtumque iudicium apud ipsius Ecclesiae Sponsum aliquando subibunt. Interea nonne tyrannicum est, Ecclesiae ministros adeo insectari, quia canonicis legibus obtemperant, vimque conscientiae inferre, ab officio retinere, imo etiam cogere ad id praestandum, quod iniquum in se est, et ab Ecclesia veritatis magistra respuitur ac reprobatur? Itaque lex, quae sub obtentu libertatis civiles sancit nuptias, easque contra Ecclesiae iura tuetur ac vindicat, tyrannica dicenda est respectu Ecclesiae eiusque ministrorum.

Verum non minus tyrannica est eadem lex erga coniuges civili tantum foedere iunctos; quod nobis facile est ostendere. Siquidem fieri potest, ac saepe etiam fit, ut alteruter eiusmodi coniugum ab insano illo priori amore, quo tenebatur ac movebatur ad civiles nuptias ineundas, se recipiat, seseque a fornicariis illis nexibus, conscientiae latratu commotus, solvere velit. Hoc in casu, si alter nolit, ac recuset etiam coram Ecclesia renovare consensum, ut coniugium legitimum fiat, civilis magistratus sententiae huic favet, adeoque pars, quae se retrahere vellet contra conscientiam suam, vi cogeretur, ut contractum civilem servaret, in eoque permaneret. Quapropter, reclamante conscientia, toto vitae tempore ad illos per legem adigeretur actus, quos tanquam totidem habet peccata,

prout revera sunt, eaque gravissima. Quid porro magis tyrannicum censi potest, quam poenis quempiam ad peccatum adigere et compellere, et ita, ut nequeat ab eodem liberari? Atqui talis est lex, quae indulget coniugia mere civilia; postquam enim haec ad legis normam celebrata fuerint, politicum regimen ea tueri debet tanquam vera ac legitima connubia, nec permittere potest alterutrius separationem, si alter coniux renuat, nec divortium facere velit.

Equidem novi, quempiam ex huius legis fautoribus insinuasse articulum, quem vocant addititium, eidem apponi posse, quod hac in hypotesi liceat vinculum suum abrumpere ei, qui vellet ritum religiosum superaddi renuente coniuge. Ast is non animadvertit ut plurimum foeminam esse, quae consensum elicere vellet coram Ecclesia, quae natura sua debilis ac infirma est, timetque se coram magistratu hunc in finem sistere; insuper quaestiones, quae institui deberent, temporis moram exposcunt atque impensas, antequam ad sententiam separationis deveniatur. Interim ipsa molestias ac vexationes patitur, quid igitur eo temporis intervallo agat, aut quomodo se geret? Deinde eiusmodi clausula nonne foret legis ipsius damnatio, tum quia facto ipso ostenderetur, in dubium revocari legitimitatem civilium nuptiarum; tum quia earumdem dissolubilitatem lex ipsa decerneret? Hoc igitur effugium legem hanc a nequitia non solveret, sed solum imprudentiam legislatoris patefaceret.

Praeterea, si qui horum, qui inierint civiles nuptias, scenicam suam coniunctionem, quam optime norunt nullius esse valoris, vellent dissolvere, seque cum altera coniuge legitimo sanctoque vinculo obstringere, ii per legem, quae civilia sancit coniugia, insita libertate ad verum matrimonium ineundum in facie Ecclesiae privantur. Nam lex in foro suo uti legitimum habet civile coniugium, ideoque exceptis divortii causis ab eadem lege statutis, violationem connubii coram magistratu initi nunquam permittet, aut aliquando permittere poterit, si sibi cohaerere velit; civiles nimirum magistratus sententiam dicent adversus eum, qui sine causa divortii a lege statuta re-

sipiscere contenderet. Hinc apparet, quomodo lex sanciens civilia coniugia vim inferat conscientiae, libertatem tollat legitime nubendi in facie Ecclesiae, ac proinde consulendi propriae salutis.

Maius robur idem argumentum acquirit ex eo, quod lex per fictionem legalem abstrahat ac praescindat a religione, scilicet ab Ecclesia catholica, in suis articulis. Quo fit, ut nec recognoscat impedimenta ab Ecclesia constituta, ac nova, quae ab Ecclesia non admittuntur, substituat. Si proinde aliquis nuptiale foedus civile inierit cum aliquo impedimentorum canonicorum, quae matrimonium dirimunt, quod postea detegat, evidens est, eum non posse in celebrato coniugio permanere, etiam hoc ex capite, irritum ac nullo. Magistratus vero, qui ad normam legis eiusmodi impedimentum minime admittit, iterum eum coget ad initum servandum coniugium contra eisdem conscientiae dictamen, adeoque tandem tyrannica evadat lex necesse est erga ipsos coniuges.

Demum si quis, non quidem veri matrimonii ineundi causa, sed solius libertatis recuperandae amore contenderet, se ab illo iugo subtrahere, sub quo a sola lege civili tenetur, quam scit nullius esse valoris, iste, altera parte obnitente, profecto id efficere nullo modo posset. Insolens autem non est homines reperire, qui cum cupiditatis aestu abrepti inconsiderate imprudenterque se coniugio copulaverint, post aliquod tempus inique ferant vincula, in quae se iniecerunt, aut quia in coniuge, ut paulo ante animadvertimus, detegunt defectus ac vitia, quae ipsos prius latebant; aut quia angustias rei familiaris experiuntur prius incompetas; aut alia quavis de causa. At vero quantumvis maxime velint a ficto vinculo sese dissolvere ac in libertatem asserere, coguntur tamen inviti sub iugo, quod detestantur, degere ac vitam infelicem ducere. Quo nihil iniquius, magisque libertati contrarium fingi potest, ratione habita ludicri illius consensus, quem vi solius legis civilis praestiterunt.

Nec obest idem accidere posse post legitimum nuptiale foedus,

quod coram Ecclesia inritum fuerit. Nam multiplex disparitas interponitur; *primo* siquidem contrahentes norunt se recipere sacramentum, quod indissolubile est iuxta Ecclesiae doctrinam ex divina institutione; nil vero tale in coniugio mere civili reperitur, imo probe norunt huiusmodi contractum ex eiusdem Ecclesiae doctrina nullum prorsus ac irritum fuisse et esse. *Secundo*, sacramento gratia coniuncta est, qua adiuti fideles plures possunt difficultates superare, quae matrimonium comitantur eique sunt insitae, cui si obsequantur, levius eas ferunt, seu patienter tolerant, nec sine meritorum foenore; at in contractu pure civili, cui religio est omnino extranea, imo quem damnat ac detestatur, non est quod gratiam quaeramus; quin potius qui sic contrahunt, divinae indignationi subiiciuntur, Deique iram in se concitant ob habituale peccatum, cui se obligant. *Tertio*, qui coram Ecclesia matrimonium contrahunt, edocti sunt, se in perpetuum devincire ex comperta Dei voluntate, qui constituit foedus istud usque ad alterutrius coniugis obitum duraturum, quavis superveniente difficultate; contra vero in coniugio unice civili, eiusmodi perpetuitas ex solo legislatoris civilis beneplacito pendet; quia nempe regimini politico ita placuit, etiamsi contractus nullius valoris in se sit. Durum autem arduumque est nimis in casibus pene innumeris quempiam tali subesse conditioni invito ac reluctanti animo, ut quisque ex se expendere poterit.

Atque hoc adeo verum est, ut acatholici, qui facile adeo admittunt divortium, crimini vertant Ecclesiae inflexibilem eius doctrinam de absoluta ac omnimoda matrimonii indissolubilitate, nulla habita ratione humanae imbecillitatis, totque difficultatum, quibus interdum coniuges urgentur. Pseudo-philosophi ac libertini hanc ipsam accusationem, suam effecerunt, ac proinde legem ferream appellant. Nunc nos eam in ipsos adversarios intorquemus, atque ita *ad hominem* eos perstringimus: si vobis fatentibus, ac contententibus etiam, Ecclesiae catholicae doctrina de absoluta coniugii indissolubilitate dura ac ferrea est, etiamsi illa nil aliud indicat quam Dei ipsius voluntatem; etiam-

si id ipsa doceat de matrimonio, quod est vere et proprie sacramentum novae legis; etiamsi christianorum coniugium tot sit munitum gratiae praesidiis ad levius eiusdem onera ferenda; etiamsi ultro contrahentes in se perferenda onera illa volentes scientesque in perpetuum suscipiant; quidnam erit censendum de scenicis illis nuptiis, quae his omnibus destitutae sunt, quae nullius in se valoris sub quovis respectu sunt, imo et reprobatae et inhonestae, atque ex sola pendent humani irreligiosique legislatoris voluntatae? Num itaque ab eius nutu et arbitrio pendere debet status tot difficultatibus obsitus, quae illum intolerabilem quandoque reddunt? Idque in perpetuum, si casus excipias, quos legislatori placuerit statuere ad divortium faciendum? Velis igitur nolis, fatendum est, legem, quae sancit coniugia civilia, adversari coniugum libertati, ac fieri etiam ex hoc capite tyrannicam.

Sed et tyrannica evadit eadem lex erga prolem. Nam ut constat ex dictis, quum ii, qui matrimonium pure civile celebrant, necessario irreligiosi sint, perditaeque conscientiae; hi quippe unice cupiditati explendae indulgent, alioquin nullo modo audent se eiusmodi nuptiali foedere illigare, hinc plerumque fit ut filii ab iis procreati, reclamantibus iuribus omnibus, debeant ethica illa ac religiosa institutione destitui, quae vim in totam illorum vitae seriem ac rationem habet. Utique cum in iuniori adhuc versantur aetate, hi parvi aut nihili faciunt hanc suam originem, vitiosam item irreligiosamque parentum erga se agendi rationem, atque exitiosum neglectum; ast cum adoleverint, maturioremque attigerint aetatem, nisi perversi omnino fuerint, deprehendunt malam atque etiam pessimam, quam nacti sunt, institutionem, ac legem incusant, quod in causa extiterit illius defectus, quem in se experiuntur, cuique amplius non possunt occurrere.

Quod si perversi esse perseveraverint, exleges ac facinorosi, prout plerumque accidit in mortiferis fructibus ex mortifera arbore prodeuntibus, id in acceptis huic legi referendum est. Nemo est qui nesciat ex paterna ac domestica educatione ple-

rumque dependere maxima saltem *ex* parte totius vitae conversationem. Si initia bona fuerint, si religionis virtutumque germina sata fuerint in tenellis cordibus, quamvis ad tempus emortua videantur, semina tamen, quae hiberno, ut ita dicam, tempore iacebant veluti extincta, reviviscunt, virescunt, efflorescunt, et afferunt fructum, recurrente calore. Ast qui salutaria eiusmodi semina nunquam in se receperunt, nec germen, nec florem, neque fructum boni operis aliquando proferre solent. Experientia quotidiana disparis huius exitus discrimen patefacit. Animadverterunt non pauci, quod plerique eorum, qui sub seculi elapsi exitum ante rebelles motus in Galliis orti erant, atque documentis christianis enutriti fuerant, etsi, a turbine abrepti, fuerint praevaricati, tamen ad bonam frugem demum se receperunt. Contra vero ex iis, qui publicae illius vertiginis aetate viam incredulitatis ac propterea iniquitatis a pueris erant ingressi, vix ac ne vix quidem aliquot inventi sunt, qui meliores sensus induerint, sanctioremque vitam sint amplexi.

Iam vero talis est infelix eorum conditio, qui nascuntur ex iis, qui civili coniugio copulantur. Si enim isti nihili religionem ducunt, si prave gradiuntur, si male vivunt, quomodo poterunt filios suos rite instituere, documenta pietatis instillare, sacramentorum commendare frequentiam, aliaque eiusmodi praestare, quibus cereos quodammodo illorum animos ad virtutem forment ac flectant? Insanum foret haec a talibus parentibus expectare. Hinc nonnisi generatio impiorum emergere poterit ex eiusmodi connubiis. Proverbium est, inquit Scriptura, « Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non » recedet ab ea (20); » tum « Perversi difficile corriguntur (21). »

Quapropter quamvis tales filii lubentes ex pravitae cordis sui ambulent, quia caeci sunt, neque agnoscunt quo gradiantur, nihilominus si paullo animadverterent, et in causam tantorum

(20) Prov. XXII. 6.

(21) Eccles. I. 15.

malorum serio inquirerent, nonne accusare iuste possent legem illam, tanquam eiusmodi gravis adeo infortunii originem? Quum praeterea haud raro eiusmodi filii bonis patrimonialibus sint destituti, neque sint idonei ad honestam sibi parandam sustentationem, quum et tabescere cogantur in rerum pene necessariarum penuria, quomodo non incusabunt tyrannidis legem illam, ob quam in tantum infortunium prolapsi sunt?

Demum respectu civium universim tyrannicam evadere eandem legem non uno ex capite evincitur. Ac primo ex perturbatione familiarum, parentum, ac propinquorum. Hi enim, si christiani sinceri fuerint, non poterunt omni, qua valeant, ratione, non damnare ac detestari abominabiles eiusmodi nuptias, atque prout in ipsis est, eis obsistere, ac impedire quominus contrahantur. Siquidem norunt eos, qui illas attentant, in ruinam ac perniciem animarum suarum, in detrimentum religionis et conscientiae id praestare, atque in preceptis malorum omnium prouere. Quum vero parentibus cordi esse debeat tum animi tum corporis filiorum suorum incolumitas, iure ac merito moerore et dolore afficiuntur, si audierint filios suos aut filias in exitiosum eiusmodi laqueum se conicere. Ex altera vero parte, inconsulta, prout esse solet, et inconsiderata iuventus mala sua aut non videt, aut parvipendit, caeco se cupiditatum aestu, imo et furore abripi sinit, nec quo pergat animadvertit; effraenes adolescentes consilia omnia negligunt, monita et comminationes spernunt, aures ocludunt omnibus rationum momentis, nec aliud intendunt, nisi ut eo, quo tendunt, tandem aliquando perveniant.

Rem ita identidem contingere ecquis ignorat? Hac de causa institerunt principum oratores apud Patres Tridentinos, ut ipsi vellent impedimentum dirimens constituere ad compescendam eiusmodi filiorum familias insaniam (22). Quum vero iustis

(22) Cf. Card. Pallavicini *Dell' istoria del concilio di Trento* lib. XXII. cap. II. n. 16. ubi legitur: « Gli ambasciatori francesi nel giorno ventesimoquarto » di Luglio fecero una solemne richiesta al concilio per parte del re... s'annul-

gravibusque de causis noluerint precibus acquiescere illius concilii Patres, in quibusdam regnis saltem promulgata est lex, qua filii familias, qui inconsultis, obstantibusque parentibus, matrimonium celebrarent, declarantur civilibus iuribus omnibus tum quoad successionem, tum quoad haereditatem destituti, aliisque poenis obnoxii facti sunt.

Age nunc legem a politico regimine promulgari, qua coniugia mere civilia sanciantur; illico non pauci, cum stultorum infinitus sit numerus, se praecipites dabunt ad eiusmodi nuptias ineundas ingenti parentum afflictione et moestitia. Coguntur nihilominus innumeri cives iniquae legi illi se subicere, quae ipsorum cervicibus imponitur, quod nemo negaverit tyrannidem sapere, immo vero et esse quam maximam (23).

Vi praeterea eiusdem legis cogentur fideles tanquam legitimos filios illos admittere, quos religio, seu catholica Ecclesia uti spurios ac nothos declarat. Et quod consequens est, teneantur in iisdem agnoscere privilegia omnia, quibus ab Ecclesia privantur, quaeque tamen iisdem vindicat lex, dum legitimas decernit civiles nuptias.

Itaque respectu tum Ecclesiae, tum coniugum, tum prolis, tum denique civium universim constat veritas, quam enuncia-

» lassero i maritaggi contratti da' figliuoli di famiglia senza il consentimento de' » genitori, come per lo più e dannosi e disconvenevoli alle famiglie, e materia » d'odio anzichè di amore tra i consorti. »

(23) Quod si a regimine politico sanciente coniugium mere civile, lex quae sanciretur de nullitate coniugiorum, quae a filiis familias invitis parentibus inirentur, non ideo omnia evitarentur incommoda; siquidem facillime eiusmodi lex eludi posset, praesertim si reclamarent non alia de causa ipsis parentes obsistere, quam quod iuxta legem coniugium celebrare vellent.

Nec obstat etiam invitis parentibus posse filios familias inire nuptias ad normam concilii Tridentini. Nam res multo difficilior accidit, et qui eos ita coniungerent minime invenirent, si casum excipias, quo ipsi coram parochio reluctantem consensum ex improvise elicerent, et tunc poenas gravissimas certissime incurrerent; qui vero coram magistratu civiliter nubent, id praestarent ad legis praescriptum. Sane experientia ostendit nonnisi rarissime id contingere; contra vero matrimonia civilia passim obtinent illis in regionibus, in quibus lex, de qua disserimus, obtinet.

vimus, nimirum legem, quae sub libertatis obtentu civilia cohonestat coniugia, in legem desinere verae libertati inimicam atque adeo esse tyrannicam.

CAPUT IV.

De argumentis pro lege de matrimonio civili.

Postquam coniugia ac legem, quae circa ea versatur, sub omni respectu expendimus, religioso, ethico, ac politico, restat ut argumenta excutiamus, quibus non ita pridem eiusdem legis fautores adnisi sunt eam cohonestare. Quod nisi sedulo praestemus, accusare nos merito possent adversarii, unam tantum nos audisse partem, remque sub una tantum facie spectasse, ac neglexisse rationum momenta, quibus ii permoti fuerunt ad eam promovendam. Dissimulare autem adversariorum argumenta non est ea refellere.

Ne vero *a priori*, ut aiunt, nobis eiusmodi argumenta confingamus, eaque ex penu nostro depromamus, nobis proposuimus maiori, qua fieri potuit, diligentia ea exhibere ex discussionibus, quae in Subalpinis comitiis, atque in Subalpino praesertim senatu habitae sunt, cum de hac lege sancienda ageretur. Quum enim incredibili ardore quaestio haec fuerit agitata, putandum est legis fautores argumenta omnia validiora attulisse sive ad refellendos adversarios, sive ad ipsam legem constituendam ac consolidandam. Haec nos fideliter semper pro viribus afferemus, plerumque verbum verbo reddemus, ne quidpiam virium ac valoris deperdant. Nos quidem plura ex his argumentis praeoccupavimus, alia etiam directe supra refellimus: attamen abs re non erit non pauca addere, plura etiam iterare, praesertim cum ipsi adversarii eadem principia eademque argumenta toties regesserint. Oratorum nomina silentio praeterimus (1), ac si quid acre dicendum nobis

(1) Nobis potius gratissimum est recensere nomina eorum, qui contra legem strenue pugnarunt; senatores saltem commemorabimus, qui eloquenter dis-